

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Lbn

2312

1999

Բ. ՓՐԱՆՑՒԻՆ

ՓՈՐՉԱՌՈՒՐ ԲԻՇԱՐԻ ԽՐԱՏՆԵՐԸ

ԿԱՄ

ՀԱՐՍԱՆԱԼՈՒ ՄԻՋՈՑ

Թարգմանեց

1. Ա. Փ. Ե. Ա. Ն. Յ.

ԹԻՓԼԻՉ.

Յ. Մարտիրոսեանց:

1875.

Ltn

2312

Բ. ՓՐԱՆԳԼԻՆ

ՓՈՐՁՍՌՈՒԹ

ԲԻՇՆԵՐԻ ԻՐԱՏՆԵՐԸ

ԿԱՄ

ՀԱՐՍՏԱՆԵԼՈՒ ՄԻՋՈՅ

91246

ԹԻՓԼԻՉ

Ի Տպարանի Յովհաննիսի Մարտիրոսեանց
1875.

Дозволено цензурою. Тифлисъ. 24-го Мая
1875 года.

42312. 60

28 2313

Типогр. Мартиросіанца, на Михайловск. мосту.

ՅԱՌԱՐԱՆՆԵՐ

Մեր գրականութիւնը շատ աղքատ է, մանաւանդ ժողովրդական, թէ ինքնուրոյն և թէ թարգմանական գրքոյկներից: Սյու կարիքը շատ զգալի է մեր ազգի համար, և յայտնի է, որ մի ժողովրդի մէջ ընթերցասիրութիւն տարածելու համար առաջ հարկաւոր է այնպիսի դիւրըմբռնելի գրքոյկներ տալ, որ նրանց ուղեղն մարսի. զրդի նրանց դէպի ընթերցասիրութիւն—հետեւաբար զարգանալ: (Լաւ կլինէր, որ մեր գրագետ դասը ուշ դարձնէր այս ամենակարեւոր խնդրին:)

Նոյն իսկ այս նպատակաւ թարգմանեցի հանրաժանօթ Բ. Տրանդլինի այս գրքոյկը, որը վաղուց արդէն յայտնի է լուսաւոր աշխարհին, և իւր ժողովրդական լինելուն պատճառաւ, աշխատում է-

ին, որքան կարելի է, շատ տարածել ամբողջի մէջ:

Գրքոյիս թէ որքան է արժանաւոր և համապատասխան իւր վերնագրին, այդ թողումեն ընթերցողներին. միայն այս քանս կարող եմ ասել, որ մի հանձարեղ մարդոյ զրջից վատ բան չէր դուրիւ այնպիսի մի մարդոյ, որը ոչ թէ միայն լոկ գրում ու քարոզում էր, այլ և ճիշտ հետեւելով իւր առաջարկած կանոններին — ձշտութեան, հաստատամտութեան, աշխատասիրութեան և խնայողութեան, մշակութեան ստոր աստիճանից բարձրացաւ նախագահութեան բարձր աստիճանը: Այս մասին աւելորդ չեմ համարում նոյն իսկ Բ. Փրանզլինի խօսքերն առաջ բերել: «Մընուելով աղքատ և իմ երիտասարդական հասակս անցկայներով աղքատութեան և անյայտութեան մէջ, վերջումն ես հասայ հարստութեան և փառքի: Բազրը յաջողում էր ինձ իմ բոլոր ձեռնարկութեանս

մէջ. նա չ'թողեց ինձ, մինչև անգամ, իմ կեանքի վերջին թելը հասած ժամանակը»

Գրքոյիս նպատակից հետո լինելով Բ. Փրանզլինի ամբողջ կենսադուրթիւնը ամբողջապէս ամփոփել յառաջաբանիս մէջ այնու ամենայնիւ աւելորդ չեմ համարում մի համառօտ հայացք ձգել նրա վերայ:

Բ. Փրանզլինը մի մոմալաճառ աղքատ մարդոյ որդի լինելով՝ նա հարկադրուած էր իւր պատենեկութեան հասակում մշակութիւն անելով հաց ձարել. նա առաջին անգամ մտաւ մէկ սուլարան, որ տեղ իւր չափազանց ընդունակութեամբը շուտով սովորեց զբաշարութեան արուեստը: Երկար անյաջողութիւններից և մինչև անգամ դժբաղդութիւններից յետոյ, նա Փիլլադելփում ստացաւ մի նշանաւոր սուլարանի կառավարչի պաշտօն. այս տեղ նա փոքր ինչ ապահովացրեց իւր վիճակը: Ընկացայ հայ ժամանակից սկսում է իւր գործնէութիւնը. — մասնակցում է իւր հայրենի-

քի վերաբերեալ հասարակական գործերին, հիմնուձէ հասարակական ընթերցարաններ և գրականական ընկերութիւններ, հրատարակուձէ լրագիր և օրացոյցներ, որոնք ամբոխի զարգացմանը մեծ զարկ էին տալիս: 1736 թ. նա մտնուձէ տէրութեան ծառայութեան մէջ և վարուձէ ատենադպրի պաշտօն: 1747 թ. ընդրվում է Պէնսիլվանի ազգային ժողովի պատգամաւոր: Նա իւր արտօնութիւնից օգուտ քաղելով համոզում է ժողովին դէպի գործնէութիւն—ուշ դարձնել ազգային լուսաւորութեան վերայ, հիմնել ուսումնարաններ, հիւանդանոցներ, մի և նոյն ժամանակը նա ջանասիրութեամբ պարապում է և գիտութիւններով, շատ օգտակար գիւտեր է անում ելէքտրական պոլութեան վերաբերեալ և հնարում է կայծակնառ (ПРОМОТ-ВОДЫ): 1753 թ. նա ստանում է Հիւսիսային Ամերիկայի փոստի գլխաւոր կառավարչի պաշտօն. իսկ 1757 թ. նա ու-

զարկվում Լօնդօն իւր հայրենակիցների իրաւունքները պաշտպանելու նպատակաւ: Այս դժուար և ծանր յանձնարարութեան ժամանակ, 1765 թ. նրան յաջողվում է պաշտպանել կոլոնիոյի (գաղթականների) մի քանի իրաւունքները. նրա հաստատ փաստերին և ապացոյցներին նայելով Անգղիական պարլամենտը (արդարադատութեան դադարանը) փոխում է դրոշմութիւնների մեքսի վերաբերեալ անարդար վճիռը: 1775 թ. Անգղիայի և Հ. Ամերիկայի մէջ ծագած երկպառակութիւնները վերջացնելուց յետոյ, Փրանզիլինը յետ է դառնում Լօնդօնից և իսկոյն Պենսիլվանից պատգամաւոր է ընդրվում Կօնգրէսին (ընդհանուր քաղաքական ժողովին): Կօնգրէսում նա մեծ ջանքով աշխատում է գաղթականների աղատութեան համար: 1776 թ. Բ. Փրանզիլինը գաղտնի յանձնարարութեամբ ուղարկվում է Փրանսիայ— օգնութիւն խնդրել Լուդովիկոս

XIV/ից: Փարիզում նրան ընդունեցին շատ մեծ յարգանքով: 1778 թ. նա հասաւ իւր նպատակին, որի համար աշխատում էր:

1783 թ. Բ. Փրանզլինը ստորագրում է իւր հայրենիքի անկախութեան դաշնագրութիւնը: 1785 թ. նա յետ է դառնում Ամերիկայ: Յետ դառնալուց ժողովուրդը ընդունում է նրան մեծ հանդիսով և պատուով և խիղջն նշանակում է Անսիլվանի նահանգի նախագահ:

1788 թ. Բ. Փրանզլինը թողնում է անբութեան ծառայութիւնը, իսկ 1790 թ, նա մեռնում է:

Բ. Փրանզլինը մի նշանաւոր քաղաքացի մի և նոյն ժամանակ խոհազետ, ուսումնական և վերին աստիճանի բարոյական մարդ էր: Նրա միակ ձգտումն էր հաստատանութեամբ և անընդհատ աշխատելով ժողովրդի բոլոր թշուառութիւնների առաջն առնել: Յացի սրանից նա բարոյա-

պէս մեծ ներդործութիւն ունեցաւ իւր հայրենակիցների վերայ և մեծ զարկ տուաւ ազգային զրահանութեանը, որոնցից ամենանշանաւոր անդր բռնում է այս մեր թարգմանած «Փորձառու Ռիշարի խրատները»:

Այս զբոյցի առաջին տպագրութիւնը եղաւ Ամերիկայում 1732 թ. իրբե յաւելուած իւր օրացոյցի, որտեղ 25 տարի շարունակ տպագրվում էր: Փրանզլինը ՚ի նկատի ունենալով, որ օրացոյցները շատ են տարածվում մինչև անգամ և հասարակ ժողովրդի մէջ, որոնք ընթերցանութեան համար ուրիշ զբոյց չեն առնում, սորա համար նա իւր օրացոյցը հարստացնում էր այսպիսի բարոյական խրատներով: (*) Փրանզլինը զլիսաւորապէս ուշ էր

(*) Արդարեւ օրացոյցների միջնորդութեամբ, որոնք այսպիսի գեղեցիկ խրատներ են բովանդակում, կարելի է մի մեծ զարկ տալ եւ մեր հասարակ ժողովրդին, որոնց մէջ խրատանիւր տարի մի քանի հազար

դարձնում և զբողոսում ժողովուրդին դէպի աշխատասիրութիւն և խնայողութիւն, ինչպէս ամենալաւ միջոց ժողովուրդի բարեկեցութեան և առաքինութեան: Այսպիսի բարոյական առաջնորդից (ինչպէս կը տեսնէք զբքոյկիս մէջ) էր բազմանում նրա օրացոյցը զեռ 1732 թ. Այս զբքոյկը՝ «Փորձառու Րիշարի խրատները» ընդհանրացաւ ժողովուրդի մէջ և մեծ ներգործութիւն ունեցաւ նրանց վերայ: Այն ժամանակուայ ամերիկական և անգղիական բոլոր լրագիրները ամբողջապէս տպագրեցին այս զբքոյկը իրանց թերթերում: Մի և նոյն ժամանակ Փրանսիայում լըյս տե-

օրինակ տարածվում է. — հետեւաբար կարելի է շարժել նրանց դէպի ընթերցատիրութիւն: Բայց ցաւելով պէտք է ասել, ի՛նչ բաներ են բովանդակում մեր օրացոյցները..... նրանք բացի եկեղեցական չոր ու ցամաք տօներից ոչինչ նոր նիւթ չեն առաջարկում ընթերցողներին: Մի բանիսը փորձ փորձեցին եւ այն միայն անճոռնի յաւելուածներով լրցրին թերթերը.

սան մի քանի թարգմանութիւններ, և ժողովուրդի մէջ շատ տարածելու համար աշխատում էին թէ հոգևոր և թէ մարմնաւոր կառավարութիւնները:

Փրանցիկների համառօտ կենսագրութիւնը տպագրվում էր 187— թ. «Արարատ ամսագրում»: Շատ հաւանական է, որ առանձին տպագրուած լինի: (*) Խորհուրդ կը-

(*) Թէ եւ Ս. Էջմիածնայ տպարանը իր գոյութեան օրից յետոյ մի այնպիսի ժողովրդական գիրք չէ տպագրել, ույլ միշտ աստուածաբանական, սլոտական — մասնագիտական. բայց զարմանում ենք, թէ ինչո՞ւ իրանց ունեցած տպագրութիւնները ամբողջապէս պահպանում են խցրի մէջ. ինչո՞ւ չեն ուղարկում Թիֆլիզու հայ դրավանտաներին կամ իրանց գործակալների միջնորդութեամբ չեն աշխատում տարածել մեր ժողովրդի մէջ: Հայ հասարակութիւնը այնքան գնդացած չէ, որ գրքերի արժանաւորութիւնները եւ նրանց կրթողական նշանակութիւնը ճանաչի յայտարարութիւններից:.... Հայը միկնու աչքով չէ տեսնում եւ ձեռքով չէ շոշափում, ոչ մի բանի ձեռնամուխ չէ լինում: Արեւմտեւ Ս. Էջմիածնում տպագրուած գրք-

տայինք ամենքին կարդալու այս խոհեմ,
հաստատակամ և հանձնարար մարդոյ
կենսադրութիւնը, որից կարելի է կեանս-
քի դասեր առնել:

Թարգմանողը:

«Եթէ մէկը ձեզ ասի, թէ
կարելի է հարստանալ առանց
աշխատանքի և խնայողութեան,
մի՛ք հաւատալ նրան. — նա
թունաւորիչ է:»

Բ. Փրանգլին:

երը ամբողջապէս խցիրումն կ'մնան, բանի որ այս
կերպով կրկարուին, կամ աւելի բան ապել, չ'են առա-
ջարկել մի հոգի, որ իւր իստութիւն հանար նշխրեն
դիրը ամեն:

Փորձառու Բիշարի խրատները

կամ

Հարստանալու ճանապարհ

Համաձայնեցէք, սիրելի կարդացողներ,
որ ոչինչ բան այնքան ախորժելի է կա-
րող լինել մի հեղինակի, որքան հանդիպելն
ուրիշի շարադրութեան կամ քարոզի մեջ
իւր սեպհական դադափարների հակումն
ունենալն և մասնանիչ անելն: Այս պատ-
ճառով զուք կարող էք եզրասկայնել, թէ
որքան ես բազդաւոր էի զդում ինձ՝ ահա-
նատես լինելով այն անցքին, որը մտադիր
եմ ձեզ պատմել: ✕

Մի քանի օր սրանից առաջ ես անց-
նում էի մի խումբ մարդկանց միջով, կան-

զնացնելով իմ ձին, տեղեկացայ, որ այդ մարդիկը ժողովուել են անբարոսութեան (սորդի) նպատակաւ: Անբարոսութիւնը դեռ չսկսուած, նրանք վիճում էին զանազան հարցերի, գլխաւորապէս ներկայ ժամանակիս դժուարութիւնների վերայ:

Ներկայ գոնուողներից մէկը, մօտենալով մի պատշաճ հագնուած ծերունու՝ ասաց «ինչ էք կարծում դուք, հայրիկ, ներկայ ժամանակիս վերայ. ճշմարիտ չէ՞, որ ծանր հարկերը բոլորովին քանդում են մեր երկիրը և մենք դժուարանում ենք վճարել. դուք փորձուած մարդ էք. ինչ խորհուրդ կըտաք սրա առաջն առնելու համար:»

Օտրունին փոքր ինչ մտածելուց յետոյ պատասխանեց. «Եթէ այդ մասին դուք ցանկանում էք իմանալ իմ կարծիքը, ես կասեմ ձեզ կարծ խօսքերով, ինչպէս և ասում է Փորձառու Րիշարը «Ճշմարտութեանը շարախառնութեան չէ նախ»:

Այս տեղ խումբը շրջապատեց ծերունուն, խնդրելով, որ նա բացատրի, և նա շարունակեց:

«Չեր բողոքը իրաւացի է. իմ բարեկամներ, ճշմարիտ, որ հարկերը ծանր են. միայն եթէ մենք վճարէինք այնքան, որքան կառավարութիւնն է պահանջում, այն ժամանակը, գոնէ, կարելի էր մի կերպով հեշտացնել դժուարութիւնները, բայց կան և սյնպիսի հարկեր, որոնք սաստիկ ծանր են մեզնից շատերի համար. զորօրինակ. մենք վճարում ենք երկու անգամ շատ մեր ծուլութեանը, երեք անգամ մեր հպարտութեանը, չորս անգամ մեր անխոհմտութեանը. այս հարկերի համար չենք կարող պահանջել ոչ ժամանակ և ոչ չափաւորութիւն. բայց յուսահատել հարկաւոր չէ, եթէ մենք կըհետևենք փորձառու Րիշարի խրատներին: «Յոգնիր քեզ դու ինքդ.» ասում էր նա, Աստուած էլ քեզ կօգնի:» Ուրեմն լսեցէք:

1) Մի որ և իցէ կառավարութիւն եթէ պահանջում է իւր հպատակներին իրանց ժամանակի մէկ սասներորդ մասն, այդ մէնք անարդարութիւն ենք համարում, բայց մէնք մեր ճուրութիւնով աւելի շատ ժամանակ ենք կորսնում: Պարտադրանքի առաջանումէն շատ հիւանդութիւններ, որոնք կարճացնումեն մարդու կեանքը: Պարապութիւնը ժանդից աւելի է ուտում մարդուն, քան թէ զործը:

«Քանակքը փայլում է, քանի որ նա զործածութեան մէջն է դանկում» ասում էր փորձառու Ռիշարը:

«Այթէ դուք սիրում էք կեանքը» աւելացրեց նա, «ուրեմն միք կորսնիլ ժամանակը. նա մէկ թէլէ, որից բաղկանում է մեր կեանքը: Ոչքան աւելորդ ժամանակ ենք կորսնում մենք, մոռանալով, որ քրնած աղուէսը հաւ չէ բռնում, և թէ մենք երկար ժամանակ կուենանք քնելու, գերեզմանի մէջ»:

«Այթէ ժամանակը մի ամենաթանգադին դանձ է, ուրեմն նրան կորսնելը կընշանակէ անձնատուր լինել աններելի շոյլութեան: Կորսած ժամանակն էլ չէ վերադառնում. որքան էլ նա շատ լինի մեզ քիչ կ'երևնայ»:

Ուլեմն դէպի գործ. Նթէ սկսելը ջանասիրութեամբ զործել, շատ բան կըշեննէր փոքր աշխատանքով: Գործունեայ մարդոյ համար աշխատանքը (փիզիկապէս) զգալի չէ:

«Պարապութեան սովորութիւնը բոլոր զբաղմունքը ծանրացնում է. իսկ աշխատանքինը՝ թիթեացնում: Այլ ուշ է արթնանում քնից, նա իւր բոլոր օրն անց է կացնում պարապութեան մէջ, իսկ երկկայեան սկսում է աշխատել: Մուլութիւնն այնպէս կամոց է քայլում, որ աշխատութիւնը շուտով է հասնում քամակից: Գու ինքդ հարկադրիք քո գործերն, մի սպասիր, որ նա քեզ հարկադրի: Ասող

արթնացիք վաղ քնի՛ր, կրլինես առսղջ,
հարուստ, միշտ պարզ մաքով և զուարթ
դէմքով: Այս բոլորն նոյնպէս փորձառու
Բիշարի խօսքերն են:

Եւ արդարեւ. ինչ կրնշանակէ անդա-
դար սպասել և յուսալ մի յաջող ժամա-
նակի, քանի որ մեր ասպագան մեր սեպ-
հական ձեռքին է: Հարկաւոր է զործել,
ոչ թէ երեակայիլ և յուսալ. ով միայն
յուսով է ապրում, նա կը մեռնի քաղճա-
ծութիւնից. առանց աշխատանքի մարդ
չէ վարձատրվում: Եթէ զու մի կտոր հող
ունիս թէ ոչ, մի և նոյնէ. դու պէտք է
աշխատես. իսկ եթէ ունիս և զործ չը
դնես քո աշխատանքը նրան մշակելու, այն
ժամանակ նա կանցնի հարկահանի կամ
պարտատիրոջ ձեռքը: Ամեն մի արհեստ
և ամեն մի սեսակ կանօնաւոր պարապ-
մունք մի անսպառ աղբիւր է, որից բըշ-
խում է օգուտ և յարգանք. բոյց պէտք է
և հետեւել մի որոշ նպատակի, առանց

որոյ իզուր կը կորչեն մեր բոլոր աշխա-
տանքը: Եթէ մենք աշխատասէր ենք, եր-
բէք չ'պէտք է վախենանք անյաջողու-
թիւններից. որովհետեւ սովը նայում է
միայն աշխատաւորի բնակարանին, բայց
չէ համարձակվում ներս սողալ. նոյնպէս
ներս չէ մտնում աշխատաւորի բնակարանը
ոչ պարտատէրը և ոչ ոստիկանութիւնը:
Պատճառն շատ պարզ է. աշխատանքը մար-
դուն տալիսէ կարողութիւն վճարելու
իւր պարտքերը. իսկ հակառակ դէպքում,
ծուլութիւնը և յուսահատութիւնը բազ-
մապատկում են իւր պարտքերի քանա-
կութիւնը:

Մի՛ յուսաք, որ դանձ կը դանէք, կամ
ժամանակաւ ժառանգութիւն կը ստանաք.
աշխատանքի ճիշտ հետեանքը՝ երջանկու-
թիւնն է. Աստուած էլ է օգնում աշխա-
տաւորին: Ուրեմն աշխատեցէք անդադար
և այն միջոցում, երբ շատերն իրանց նու-
իրել են քնին. դուք զուարճալի կերպով

բաւականութիւն կրտսանար և առատ կր
 վարձատրուիք:— Եսօրուայ գործերն Հէնց
 էս օր վերջացրէք, որովհետեւ չէք կարող
 իմանալ թէ վաղը ինչ կրպատահի: «Մէկ
 էս օրը» ասում է փորձառու Ռիշարը,
 «արժէ երկու էղուծուայ. էս օրուայ գոր-
 ծքն վաղուան մի՛ք ձգել, քանի որ կա-
 րող էք էս օր կատարել»

Աթէ դուք մի բարի մարդոյ ծառայ լի-
 նէիք, իհարկէ ձեզ համար ամօթ կրլինէր,
 եթէ նա միշտ տեսներ ձեզ պարագու-
 թեան մէջ: Գուք բոլորեքեանքդ ձեր ծա-
 րաներն էք. ամաչեցէք ուրեմն ձեզանից
 ձեր պարագութեան պատճառաւ ամաչե-
 ցէք նոյնպէս ձեռքերդ ծալած նստել,
 երբ դուք շատ գործեր ունիք թէ ձեր
 սեպհական, թէ ընտանեկան և թէ հայ-
 րենիքի վերաբերեալ: Մի՛ք արհամարհիլ
 աշխատանքը, ինչ տեսակ էլ որ նա լինի.
 մի՛ք պահպանիլ ձեր ձեռքերը անգործա-
 ծութեան մէջ, անխնայ աշխատանքով պա-

բապեցէք ձեր գործերով, և մի՛ք մոռա-
 նալ որ կատուն ձեռնոցներով մուկ չէ
 բռնում:

Ղմարիտ է, որ այս շատ հեշտ բան
 չէ և կարելի է, որ ձեր ուշմն աւելի
 թոյլ է, իսկ ձեր ձեռքերն անսովոր են
 աշխատելու. բայց մի՛ք յուսահատուիլ.
 հաստատ յուսով հրաշքներ կր գործէք.
 Ժամանակը յաղթում է բոլորին.— ջուրը
 կաթելով ծակում է քարը.— մուկը կրծե-
 րով կտրում է հաստ պարանը.— կացնի
 թոյլ հարուածից դարձում են գարեւոր
 կաղնիները:

Մի քանիսը, զուցէ հարցնեն. «մի թէ՞
 մարդ մի բոպէ չլպէտքէ հանդատանայ»
 նրանց կրպատասխանեմ դարձեալ փորձա-
 ռու Ռիշարի փառքերով. «իմացիր ժամա-
 նակի գործածութիւնը ինչպէս հարկն է,
 եթէ կամենում ես հանդատութիւն վայ-
 լիլ. և որովհետեւ դուք չէ՛ք կարող պա-
 տասխանել ձեր կեանքի ընթացքում կոր-

ցրած ամէն մի վայկեանի համար, ուրեմն մի՛ք կորսնիլ և ոչ մի ժամ: Մի ազատ բողոքում դուք կարող էք մի օգտակար բան շինել: Գործունեայ մարդը միշտ գործ կը գանի, իսկ ծոյլ՝ և ոչ մի ժամանակ որովհետև աշխատասիրի հանդատութեան և ծոյլի կեանքի մէջ մեծ տարբերութիւն կայ: Նատերը կը ցանկանային ապրել հանգստութեան մէջ, առանց ոչինչ աշխատանքի. այսպէս մտածողները, անկասկած, կը կործանուին. ընդ հակառակը աշխատանքը տալիս է մարդու հարստութիւն, բաւականութիւն, առատ եկամուտք և ընդհանուր յարգութիւն: Հեռացէ՛ք զուարճութիւններից նրանք իրանք ձեր յետեւից կը վազեն:— Փութաջան գեղջկուհուն ոչինչ պահատութիւն չունի, չնախելով, որ նրա հագուստը կայանում է հասարակ կտաւից. նա ապրում է առատութեան մէջ, և բոլորն նրան յարգանքով գլուխ են խոնարհեցնում:

II) Բացի աշխատասիրութիւնը, մեզ հարկաւոր է և հասարակական անդադար ուշադրութիւն դարձնել մեր գործերին. և միշտ վերահասու լինել: Բնակութեան տեղը շուտ շուտ փոխելով, նոյնպէս չէք կարող երջանիկ ապրել.— երեք անգամ անափոխութեան ծախքը հաւասար է մի հրդէհից առաջացած վնասի:

Մեր փորձառու Ռիշարը ասում է. օրսերի եղևր դէպի ուրիշները, փոխարկնը կը ստանաս. եթէ ցանկանում ես, որ քո բոլոր գործերը ձշտութեամբ կատարուին, այն ժամանակը պարտաւոր ես դու ինքդ անես, կամ վերահասու լինես նրանց կատարողների վերայ. իսկ եթէ կողարկես մշակներին և դու ինքդ վերահասու չ'ս լինել, նրանք ոչինչ չ'են շինիլ: Ով ցանկանում է երկրագործութեամբ պարապելով հարստանալ, նա պէտք է փոքր իշտոէ հակացողութիւն ունենայ սյո մասին. և պարտական է նոյն իսկ ինքն մշակել (կա-

ուսմարել) կամ վերահասու լինել: Շատ անգամ վերահայեցողութեամբ ավելի շատ բան է շինվում, քան թէ ձեռներով, և շատ անգամ անհողացողութեամբ բացակայ լինելն աւելի է փնասում մարդուն, քան թէ տգիտութիւնը: Աերահասու չլինել իւր ծառաների և մշակների դործերին, կլնչանակէ առաջարկել իւր փողերի փասկը նրանց տնօրէնութեանը:

Աերկայ ժամանակում, քանի որ մարդիկ հաւատարապէս չեն դարբացած, շատ անգամ մէկի չափազանց հաւատարմութիւնն ենթարկում է իրան դժբաղտութեանը. իսկ անհաւատարմութիւնը՝ ազատում է: Ձանասէր մարդը շատ ստուղներ է քնդում: Եթէ ձեզ ցանկալի է ունենալ հաւատարիմ և հնազանդ ծառաներ, ծառայեցէ՛ք ձեզ զուք ինքներդ: (*) Շատ ան-

(*) Այս ասելով պատուելի հեղինակը չ'է մերժում ծառաներ ունենալն, կամ չ'է ուզում ասել, որ ծառաները բոլորն էլ վնաս են անհաւատարիմ և անհաս-

դամ ամենաչնչին պատճառներէց ծնվում են դժբաղտութիւններ:— Պայտից (նալից) վեր է ընկնում մէխը, զուք նրան կորսնում էք. բայց առանց պայտի վնասվում է ձին, իսկ առանց ձիուն՝ ձիաւորը, որի քամակից թշնամին հասնելով սպանում է նրան: Քայց ինչ էր էս բոլորի պատճառն. ձիաւորի անհողութիւնը, որ ուշ չի դարձրեց պայտից վեր ընկնելն մէխին:

III) Իմ բարեկամներ! կարծեմ էս բաւական երկար խօսեցի աշխատասիրութեան և դործունէութեան վերայ. ցանկալի է ինձ մի քանի խօսք ասել և խնայողութեան վերայ, որը մի և նոյն աստիճանի հարկաւոր է: Եթէ մենք ցանկանում ենք մեր աշխատանքի պտուղներն լիովին վայելել: Սյն մարդը, որ իւր եկամուտքից մի մասը չըպահպանէ նեղ օրուայ համար, նա իւր բոլոր կեանքի ընթացքում աղքատութեան

զանդ. այլ՝ թէ իրարանչիւր մարդ սարաւանդէ տնտէս լինել:

մէջ կ'ապրի և կրմեռնի առանց մի քանի կոպէկ ժառանգներին թունելու: Ով սովոր է ուտել զէր պատառը, նա լղարը չի սիրել:— Հասարակութեան մեծ մասը աղքատութեան ճանապարհը ընկաւ այն ժամանակից, երբ կանայքը սնային սնտէսական գործերը թողալին և ճահարակն ու ոստայնանկը փոխարինեցին թէյի և նոր մօդաների. իսկ մարդիլը՝ խուփն ու արօրն— արաղի: Եթէ ցանկանում էք հարստանալ, սովորեցէ՛ք, գոնէ, յետ ձգել ձեր եկամուտքից մի ամենափոքր մասը.— որքան եկամուտք ունէք, բոլորն մի՛ք մշտելիլ: այլ ձեր ծախսերը այնպէս չափաւորեցէ՛ք, որ եկամուտքից չ'աւելանայ:

Թողէ՛ք ձեր հարուստ հագուստները, շուտով կրտսնէ՛ք, որ էլ չէ՛ք տրտնջալ ոչ ժամանակի գժուարութեան, ոչ հարկերի ծանրութեան և ոչ էլ սնային շատ և զանազան ծախսերի վերայ: Բիշթախաղն, արբեցողութիւնն և անսնտէս

կանայքը մարդոյ բոլոր հարստութիւնը հաւասարացնում են զրոյի (ոչնչի) և բազմապատկում են կարիքների և պարտքերի թիւն և այս կերպով դիմում են դէպի յանցանք.՝ աւելացնում է փորձառու Բիշարը. «վերոյ յիշեալ յանցանքներից մէկին հետեւելն, աւելի թանգ է նստում մարդուն, քան թէ երկու որբ երախայի սըննդել »:

Գու՛ք, շատ կարելի է, կարծում էք, որ մի փոքր քանակութեամբ թէյ, մի քանի բաժակ զինին, երբեմն մի աւելորդ բաժին կերակուրը, զեղեցիկ հագուստը, ձեր բարեկամներին հետ կառքերով շրջակայելն ոչինչ դժբաղտութիւն չ'են պատճառիլ: բայց մի՛ մոռանաք, որ փոքր աղբիւրներիցն է զոյանում մեծ մեծ գետերը: Պահպանեցէ՛ք ձեզ մանր ծախսերից. շատ անգամ ահաղին նաւի փոքր պատառուածքից կործանվում է ամբողջ նաւն:— Քմասէրները աղքատանում են.— յիմարները

խնջոյքներ են պատրաստում, իսկ խորամանկները նրանց ծախսով կշտանում:

Դուք, ահա զորօրինակ, հաւաքուել էք այստեղ նրա համար, որ առնէք որպիսի և իցէ մի ջնջին բան, և այդ շատ բարի և լաւ բան էք կարծում. այն ինչ ձեր բարի կարծած բաները շատերիդ համար կարող է զժբաղտութիւն պատճառել:

Դուք համեմատելով ամբողջով վաճառուելին ապրանքի գները վաճառանոցի գների հետ, կրտսնէք, որ արդարև ամբողջութեան ժամանակ շատ էժան է վաճառվում, և դուք այս բանով զբաւուելով կրգնէք շատ ջնջին բաներ. բայց որովհետև զբանք անպէտք և աւելորդ բաներ են, ուստի և բոլորովին աւելորդ է գնելն: Մի մտանաք փորձառու Բիշարի խօսքը. «Եթէ սկսես անպէտք բաներ դնել, շուտով կը վաճառես պիտանիները:» Նա խորհուրդ է տալիս բոլորովին զգուշանալ էժանութիւ-

նից, որովհետև շատ անգամ զբաւուելով էժանութեանը՝ առնում ենք այնպիսի բաներ, որոնք բոլորովին մեզ հարկաւոր չեն. սրանով մենք միայն թեթեւցնում ու դարտակում ենք մեր գրպանը և աւելի վնաս ենք ստանում, քան թէ օդուտ: Շատերը այսպիսի էժան բաներ առնելով սրնանկանում են: «Մի՞թէ յիմարութիւն չէ» ասում է Բիշարը, «որ մարդս իւր կոպէկներով աշխատած փողերը վճարի այսպիսի անպէտք բաների, կամ աւելի լաւն ասել ցաւի» Գիշ օրինակներ չենք տեսնում: շատերը զրկում են իրանց ամենահարկաւոր կարեւորներից, միայն նրա համար, որ իրանց կանանցը զարդարեն նորաձև հագուստով. այս նպատակի համար, շատերը մինչև անդամ քաղձած են թողնում իրանց ընտանիքը: Մատիւնը, առդար և շատ այսպիսի թանկագին բաներ հանդցնում են վառարանի կրակը: (քանդում են մարդոյ տուն.)» ասում է փորձառու Բի-

չարը: Եւ չընայելով, որ այդ բոլորի կարիքը զգալի չէ, և մինչև անգամ մի առանձին յարմարութիւն էլ չ'է տալիս: Այս կերպով միայն միթարվում են թեթեամիս մարդիկը, որոնք զմայելով իրանց կանանց թանգագին շորերի փայլունկից, աշխատում են հաւատացնել իրանց, որ այդ բոլորն անպատճառ հարկաւոր է: Այսպիսի անխոհեմութիւնից մարդիկ, (չատ անգամ և զարգացած դասից) հասնում են աղքատութեան վերջի կէտին: Հարկադրվում են պարտք առնել այնպիսի մարդկանցից, որոնք իրանցից նիւթականապէս շատ ստոր վիճակում էին, բայց ապահովացրել են իրանց դրութիւնը աշխատասիրութեամբ և խնայողութեամբ. այս հաստատում է նոյն փորձառու Ռիշարի հետեւեալ խօսքերը. «ոտների վերայ կանգնած գիւղացին աւելի բարձր ու յարգելի է այն ազնուականից, որ սողում է ծնկների վերայ»: Եթէ մի քանիսը պատահմամբ

մի փոքր ժառանգութիւն են ոտանում, այժմ մեր բարեկենդանն է՝ ասում են. «էլ այսուհետև պատ չի կարող լինիլ.— կամ մի՞թէ չնչին ծախսերը մեզ կըքանդեն»: Բայց այդպիսի պարզամիտները մոռանում են, որ խաշամանից անդադար հանելով հայսը (տխտմորը) և ոչինչ չաւելացնելով նրա վերայ, շուտով կարող ենք հասնել յատակին.— կամ թէ ջրի գինը այն ժամանակ միայն կարող ենք իմանալ, երբ մեր ջրհորը կը ցամաքի— և փողի գինը այն ժամանակ՝ երբ պարտաւորուած կը լինինք փոխ առնել: Ով սովոր է պարտք առնելու, նրա կեանքը միշտ ենթարկվում է անհանգստութեան և վտանգի: Շատ անգամ է պատահում, երբ պարտատէրերը որոշեալ ժամանակին ցանկանում են յետ ստանալ իրանց փողերը, հազար ու մէկ անբաւականութիւններ են լուծ իրանց պարտապաններից: «Արտաքին շքեղութիւնը, իսկապէս դժբաղդութիւն է.

մարդս երբէք անձնատուր չուզիտի լինի այսպիսի հաճոյքների, առանց առաջուց իմանալու իւր գրականի դրութիւնը: «Հր-
ոտարութիւն» ասում է փորձառու Ռի-
շարը «աղքատութիւն է, որը նոյնպէս բարձր է գոռում, ինչպէս կարիքը: միայն ղանազանութիւնը նրանումն է, որ առա-
ջինի ձայնը աւելի յանդուզն է.» Դիցուք թէ դուք առել էք մէկ լաւ բան. բայց մի և նոյն ժամանակը հարկաւոր է նրա հետ և ուրիշ շատ բաներ. հարկաւոր է պահպանել առաջին ցանկութիւնը, որովհետեւ այս շատ հեշտ է մերժելը, քան թէ հետեւել կատարելու առաջին ցանկութիւնից առաջանալու պահանջները: Այն աղքատը, որ հետեւում է հարստին, նման է գորտի, որ ցանկանում է մեծութեամբ հաւասարուիլ ցուլի: Մի' մտանաք առածը. «ոտդ վերմակիդ (հորդանիդ) համեմատ մեկնի'ր:»

Ընտու ամենայնիւ այսպիսի անմիտ

մարդիկը անպատիժ չ'են մնում: Եթէ նրանցից մէկը իւր արտաքին շքեղութեամբ հանդիսանում է մի հասարակութեան մէջ, բոլորը յարգում են նրան, կարծելով, որ նրա ներքին յատկութիւնները ևս նոյնպէս շքեղ են. բայց երբ փոքր 'ի շատէ ծանոթանում են նրա զաղափարի հետ, հեռանում են. իսկ երբ բոլորովին ճանաչում են նրան և համեմատելով նրա ներքին զգացմունքը արտաքին շքեղութեան հետ, արհամարհանքով են նայում նրա վերայ և մերժում են իրանց հետ յարաբերութիւն ունենալուց: Այս միայն մի լոկ ցանկութեան հետեանք է: — Ըն արդարեւ ի՞նչ օգուտ ենք ստանում այն ցանկութիւնից, որը միայն մեզ ցոյց տալու համար ենք ծնում և որի պատճառաւ անչափ դժուարութիւններ ենք կրում. կազդուր'ում է նա, արդեօք, մեր վատ առողջութիւնը. կամ մխիթար'ում է մեր դժբաղդութեան ժամանակը և կամ աւելացն'ում է, արդեօք, փոքր ինչ մեր համարումն:

Ո՛չ, նա միայն շարժում է մեզ դէպի նախանձ և շտապեցնում է մեր կորուստը:

Ուրեմն ասացէ՛ք ինչդրեմ, յիմարութիւն չէ՞, այսպիսի չնչին նպատակների համար պարտքերի տակ ընկնելը:

Դիցու՛ք թէ մի խանութում առաջարկում են ձեզ ապրանք և 6 ամիս ժամանակ են տալիս ձեր պարտքի վճարելուն: Մարդուս նեղ դրութիւնը շատ անդամ իրաւունք է տալիս իրան օգուտ քաղել յարմար առիթից—հազնուել առանց փողի: Խակ դուք շատ գոհ էք լինում... Բայց մտածեցէ՛ք, թէ ինչ կրլինի հետեւանքը. դուք ձգեցէ՛ք ձեր ազատութիւնը ուրիշների իշխանութեան տակ: Եթէ դուք որոշեալ ժամանակին չըվճարէ՛ք ձեր պարտքը, պետք է ամաչէ՛ք ձեր պարտատիրոջ հանդիպելիս և շատ կարելի է, մինչև անդամ, դողաք. կրկսէ՛ք անդադար մտածել և խղճահարուլի փոքր առ փոքր կրսովորէ՛ք սուտ խօսել և կրննէ՛ք ստա-

խօսութեան փռոտ և զգուշի ճանապարհը: Ստախօսութիւնը ասում է փ. Ռիշարը. «Երկրորդ աստիճանի յանցանք է. իսկ պարտքերի մէջ մանեղը՝ առաջին:» Ստախօսութիւնը շրջում է պարտքերի հետ ձեռք ձեռքի տուած,» աւելացնում է նա:

Մարդս ազատ ծնուելով, չըպէտքէ և ոչ մի ժամանակ ենթարկի իւր ազատութիւնը ուրիշների իրաւանցը, կարմրի կամ դողայ նրանց առջև. բայց շատ անդամ նրա սկսած դործերի ընթացքը տանում է իրան դէպի աղքատութիւն և ոչնչացնում է նրա բոլոր աղնիւ զգացմունքները:— «Դադարկ քուրձը (չուարը) դժվարութեամբ կրկանգնի:»— Ինչ կ'ասէ՛ք դուք այն մարդկանց, որոնք առանց պատճառի արգելէին ձեզ հազնուել մի հարուստ պարոնի կամ տիկնոջ նման, ասելով որ ձեզ կրտուսէնք և բանդ կրճղենք: Գուք, անկասկած, կրպտասխանէ՛ք, որ մենք ազատ ենք և իրաւունք ունինք

հազնուելու, ինչպէս և կրկամենանք և թէ, այդպիսի արգելք չեն կարող լինել ինքնակառավարութեան դէմ: Ահա, մի ինդիք, որը դուք չ'էք ցանկանում հասկանալ, թէ այն օրից, երբ ձեզ իրաւունք էք տալիս պարտքերի տակ ընկնել, ձեր ազատ կամքով ստորացնում էք ձեր ինքնասիրութիւնը, միայն նրա համար, որ շոյալութեամբ և արտաքին շքեղութեամբ փայլէք: Ձեր պարտատէրը լիակատար իրաւունք ունի զրկել ձեզ ձեր բոլոր ազատութիւնից և բանդ ձգել տալ կամ պահանջել, որ ծախեն ձեր բոլոր ստացուածքը, եթէ դուք ժամանակին չ'էք վճարիլ ձեր պարտքերը:

Արբ դուք պարտք էք վերառնում, վճարելու օրն ձեզ շատ հեռու է թիլում: Բայց ժամանակը շատ շուտ է անցնում: Իսկ պարտատիրոջ յիշողութիւնը այս մասին աւելի սուր է, քան թէ պարտապանինը: Նրանք ժամանակից չ'են թողնիլ

անցնի ոչ մի օր, ոչ մի բույս և ոչ մի վայրկեան: Քանի որ դուք ձեր ասնընդհատ ուրախութիւն կ'անէք, առանց մտածելու պարտքի վճարելու ժամանակի վերայ, յանկարծ ձեր պարտատէրը կրճեծի ձեր դուռը. իսկ եթէ դուք կրմտածէք ձեր պարտքի վճարելու ժամանակի վերայ, որը սկզբումն ձեզ շատ հեռու էր թիլում, յանկարծ կրտեսնէք մօտացած: Թրերը անցնում են իրար յետեից և ժամանակը թռչնի պէս յառաջ է սլանում: «Մեծ պատը շատ կարճ է երևում այն մարդկանց համար, որոնք զատկին վճարելէք ունին»:

Եթէ դուք զանլում էք այնպիսի դրութեան մէջ, որ կարող էք առանց մի քանի աւելորդ ծախսեր անելու կառավարուլլ աւելի լաւ կ'լինէր, եթէ ձեր փոշերը պահէիք սև օրուայ կամ ծերութեան ժամանակի համար: Ինչպէս նոր ծագելիս արեգակը իւր ճառագայթները

չէ տարածում ամէն տեղ, նոյնպէս և մեր բաղդի անիւր շատ անգամ չէ պտտում: Մարդոյ եկամուտքը շարունակաբար և հաստատ չէ լինում. բայց կեանքի պահանջները մինչև դերեզմանը ուղեկից է լինում նրան: «Շատ հեշտ է» ստում է Փ. Րիշարը, «երկու վառարան չենել, քան թէ մէկ վառարանի մէջ միշտ կրակ պահել» աւելացնում է նա. «ըստ է առանց ընթրիքի քնել, քան թէ զարթնել պարտքով»: Աշխատեցէք, որքան կարող էք և խնայողութեամբ դործ զրէք, ինչ որ ունիք. այս մէկ օրէնք է, որ անակը ոսկի է դարձնում. և եթէ հետևէք այս օրէնքին, հաւատացէք, որ ոչ ձեր կեանքի կարիքները ձեզ կրճանրարեռնեն և ոչ էլ ձեր հարկերը ձեզ կր վախեցնեն:

IV) Մերելն բարեկամներ, թէ և այս բոլորը, ինչ որ ձեզ ասացի, առողջ դատողութեան և շատ փորձերի արդասիք են, բայց դուք միք մոռածիւր, որ մարդուս

ապրելու համար միայն բաւական է աշխատանքը, խնայողութիւնը և խոհեմութիւնը, առանց Աստուծուն փառաբանելու: Զերմեռանդ սրտով աղօթեցէք Աստուծուն. խնդրեցէք նրանից օգնութիւն ձեր դործերի համար, և անողորմ միք լինիլ դէպի այն մարդիկը, որոնք իսկապէս կարօտութիւն ունին և կարօտ են ձեր օգնութեանը. օգնեցէք և մխիթարեցէք նրանց միք մոռանալ չարչարանք կրող Յովըին, որի պատմութիւնը դեղեցիկ նկարագրուած է Աստուածաշունչ զրքում:

Այժմ ցանկանալով հրաժարուիլ ձեզանից, իմ բարեկամներ, բոլորովին յուսով եմ, որ իմ խօսքերը ձայն բառբառոյ յանապատի չըհամարէք. «կեանքի փորձառութիւնները ուսումնարանից բարձր է. այստեղ է միակ ուսումնարանը այն անմիտ մարդկանց համար, որոնք, թէ և շատ քիչ, բայց այնու ամենայնիւ մէկ բան են սովորում»: Իրաւ, որ ճշմարիտ է Փ. Րի-

չարի նկատողութիւնները. թէ «խորհուրդ տալն հեշտ բան է, բայց ստիպել մէկին հետևելու և կատարելու իւր խորհուրդները՝ անկարելի» բայց և պէտք է 'ի նկատի ունեցած. այն մարդիկը, որոնք չ'են լսում այսպիսի խորհուրդներին, շատ անգամ ընկնում են սխալանաց մէջ. եթէ նրանք չ'լսեն բանականութեան ձայնին, շուտով նա իրան կրճանօթացնի նրանց:

Այս խօսքերից յետոյ ծերը լռեց: Բոլոր հանդիսականները ուշադրութեամբ լսում էին նրան և նրա ասածներին համակրում: Բայց նրա հեռանալուց յետոյ բոլորը նրա խորհուրդներին ընդդէմ վարուեցին, ինչպէս որ առհասարակ լինում է իւրաքանչիւր քարոզից յետոյ: — Հրապարակական անդրախօսութիւնը սկսվեց և Բիշարի քարոզները ուշադրութեամբ լսող և համակրող պարոնները իրար գլուխ կոտրելով առաջ էին շտապում և վաճառուելիս բաների գները աւելացնում:

Այս նկատեցի միայն, որ քարոզէջը ուշադրութեամբ կարդացել էր իմ օրացոյցը և ճիշդ ըմբռնել այն բոլոր բարոյական խրատները, որոնք ես հաւաքել էի 25 տարուայ ընթացքում: Այս անընդհատ ծանօթութիւնները և քաղուածքը դուցէ շատերին ձանձրալի լինէր բացի այն հեղինակից, որի խրատներից օգուտ է քաղուած: Իմ անձնասիրութիւնս բաւականին գոհ էր, թէ և այդ բոլորի մէկ տասներորդ մասն հազիւ ինձ էր պատկանում. իսկ մնացեալն ես իմ աշխատասիրութեամբս սեփհականացրել էի ուրիշ փորձառու մարդկանց քարոզներ լսելով և նրանց շարադրութիւնները կարդալով: — Ենչ և իցէ ծերունու քարոզները մեծ տպաւորութիւն գործեց ինձ վերայ և ես նրանից այն օգուտն ստացայ, որ, թէ և մտածում էի ինձ համար նոր հազուատ առնել այդ անդրախօսութեան ժամանակ և հենց այդ նպատակաւ էլ դնացել էի, բայց մտածեցի, որ

դեռ իմ հին շորերով կարող եմ կառավարուիլ — ու չ'առայ:

Նթէ դուք էլ սիրելի կարդացողներ, հետեւէք Փորձառու Ռիչարի խորհուրդներին և աւելորդ ծախսեր չ'անէք, ինչպէս և ես չ'արեցի, հաւատացէք, որ լաւ կր'ապրէք:

ՀԱՐՍՏԱՆԱԼՈՒ ՄԻՋՈՑ

առաջարկութիւն Բ: Փրանգլինի

ՅԵՐ ՄՇԱԿԻ ԽՈՐՀՈՒԴԻՆԵՐԸ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻՒՆ

Միք' մոռանալ, որ ժամանակը որ-
ծաւ է: այն մարդը, որ միջոց ունի աշ-
խատելու օրեկան երեք մանէթ, նա օր-
ուայ կեսը պարապութեան մէջ է անցկաց-
նում, թէ և այդ միջոցում գուցէ նա մի
քանի կոպէկից աւել չէ մսխել, անկասկած,
նա իրանից շատ դո՛հ կը կլինի, որ խոհե-
մաբար է վարուել. բայց նա մոռանում է,
որ չափազանց շատ բան է կորսել — մի
քանի ազատ ժամեր, որոնց միջոցում նա
կարող էր աշխատել մէկ ու կէս մանէթ: —
Միք' մոռանալ նոյնպէս, որ հոստոստոս-
տաւիւնը եւս ործաւ է: Նթէ ձեր պար-
տատերը յետաձգում է, ձեր պարտքերի

վճարման ժամանակը, նա դրանով ձեզ միջոց չէ տալիս, որ օգուտ քաղէք նրանից, նա 'ի նկատի ունի իւր օգուտը—տոկոսը: Այն մարդը միայն կարող է փող աշխատել, որը մեծ կարողութիւն և համարումն ունի, մի և նոյն ժամանակը և խոհեմութեամբ է բանացնում: 'Ն նկատի ունեցէ՛ք, որ փողը մի առանձին յատկութիւն ունի—ինքն իրան շատանալ: Փողը խոհեմաբար բանացնելով 'աշխատում է դարձնալ փող, տոկոսիքով տալով բերում է տոկոսիք, —տոկոսիքը դարձնալ տոկոսիք. և այսպես նա շուտով շատանում է: Որքան դէպի անտառի խորքը գնաս, այնքան փայտերը կը շատանան:

Այս կերպով գործ դրած մանէթը դառնում է տասն մանէթ և անդադար աւելացնելով տոկոսիքը իրար վերայ, մի քանի ժամանակից յետոյ կը դառնայ հարիւրներ: Քանի որ այս կերպով մեր փողերը իրար վերայ աւելացնելով գործ դնենք, նրանց

շուտով կը բազմապատկենք և մեծ օգուտ կը ստանանք: Եթէ մէկը մորթում է յղի խոզը, նա ոչնչացնում է և նրանից ծնուելու բոլոր ձագերը:—Ով շուսյաբար ծախում է, ղիցուք, մէկ ոս'ի, նա կորսնում է այն բոլոր օգուտը, որը կարող էր ստանալ նրանից, մինչև անգամ հարիւր ոսկի. Մտածեցէ՛ք, օր եթէ օրէկան յետ ձգելու լինիք 15 կոպէկ, կարող էք տարուայ վերջում ունենալ 50 մանէթից աւելի: Այսպիսի չնչն գումարները մենք շատ անգամ անտեղի կորսնում ենք: Ամէն մի մարդ, որ փողը ի շատէ կարողութիւն ունի, նա կարող է միշտ հազար մանէթ դրամադուլէ 5% կամ 6% տոկոսով տալ. իհարկէ, կարելի չէ ամէն մարդոյ խորհուրդ տալ այս անելու, քանի որ գործունեայ մարդոյ ձեռքին այսքան գումարն կարողէ հրաշքներ գործել:

Այն մարդը, որ բարեխղճմտաբար է վարվում և իւր վարկը (համարումն) չէ կոտ-

րիչ, նա կարող է իւրաքանչիւր դիպուածու-
 ծում համարձակ դիմել իւր ծանօթներին
 և բարեկամներին, նրանցից նիւթական օգ-
 նութիւն խնդրելու, եթէ հարկաւոր լինի.
 բոլորն էլ մեծ ուրախութեամբ կ'օգնեն
 նրան, քանի որ նրա ճշմարտութիւնը ճա-
 նաչում են. — իմ կարծիքով սա փոքր բան
 է: — Տեստաբար աշխատանքից և խնայո-
 ղութիւնից յետոյ, ամենա գլխաւոր տեղը
 բռնում է ճշգրտ-ւիւնը. ոչինչ բան
 այնքան օգուտ չէ կարող տալ մարդու և
 այնքան նրա համարումը չէ բարձրացնիլ,
 որքան տուած խօսքը ճշմարտութեամբ
 կատարելն. — ճշգրտութիւն և արդուութիւն
 ունեցէք ամէն գործում: Եթէ դուք որո-
 շել էք ձեր պարտքի վճարելու ժամանակն,
 մի՞ք ուշացնել և ոչ մի ժամ, եթէ ոչ,
 ձեր բարեկամների գրպանը միշտ դադարկ
 կը դտնէք ձեզ համար, կամ աւելի լաւն
 ասել կը կորսնէք ձեր համարումն նրանց
 առջև — ձեր երկրորդ խնդրքին բացասական

պատասխան կտանաք: Առևտրական գոր-
 ծերում ամենավոքը հանգամանքներին
 հարկաւոր է ուշադրութիւն դարձնել: Երբ
 ձեր պարտատէրը տեսնի ձեզ միշտ պարապ-
 մունքի մէջ, — առաւօտուց մինչև երեկոյ, —
 նա անհոգ կըլինի և մի քանի ամիս էլ
 աւելի կըսպասի. որովհետև յոյս ունի ան-
 պաածառ ստանալու. բայց եթէ նա տեսնի
 ձեզ բիւթարդ խաղալիս, կամ ձեր ձայնը լսի
 գնեսնից, այնպիսի ժամանակ, երբ դուք
 պէտքէ պարապէիք ձեր գործերով, նա
 վաղը իսկոյն կըգայ ձեզ մօտ իւր պահան-
 ջով, որ իսկոյն վճարէք իւր փողերը: Զեր
 նոր սկսած գործերում, մանաւանդ որոնց
 մասին քիչ տեղեկութիւն ունիք, շատ
 զգուշութեամբ վարուեցէք. սրանից կա-
 րելի է եղրակացնել, թէ որքան ճիշդ և
 արդիւ կըլինէք ձեր սպառայ գործունէյու-
 թեան ասպարեղում. հակառակ դէպքում,
 ձեր պարտատէրերն էլ չեն հաւատալ ձեր

խօսքերին և սրանով կը կոտորվի ձեր համարումն:

Մի՛ք սխալուիլ և մի՛ք շանալ, շատ միամիտ մարդկանց նման, թէ այն բոլոր ապրանքը կամ փողը, որ ուրիշները ձեզ հաւատ ընծայելով տուելին, ձեզ է պատկանում. և անհեռատեսութեամբ շուսլաբար մի՛ք մնսիլ: Որպէս զև այսպիսի սխալանքի մէջ չընկնէք, գրեցէք ձեր բոլոր մուտքն ու ելքն, այն ժամանակը բոլորը ձեզ ճիշդ յայտնի լինելուց յետոյ, ձեզ իրաւունք չ'էք տալ աւելորդ ծախսեր անելու. որքան պակասցնէք ծախսերի թիւը, այնքանով կ'աւելացնէք ձեր մուտքը, և հետեւաբար կ'ազատուիք չքաւորութիւնից:

Այս ընթացքը բռնելով՝ դուք կը գտնէք ձեզ համար հարստանալու ամենահաստատ ճանապարհը.— բոլորը բովանդակումէ երկու խօսքի մէջ— աշխատանքի և խնայողութեան: Մի՛ք վատնել ոչ ժաման-

ակը և ոչ փողը. բայց աշխատեցէ՛ք, որքան կարելի է, օգուտ քաղել թէ մէկից և թէ միւսից: Առանց աշխատանքի և խնայողութեան դուք ինքներդ ձեզ կրկորունէք. իսկ ունենալով այդ երկուսը՝ աշխատանքը և խնայողութիւնը, կարող էք ձեզանից հեռացնել ամէն անյաջողութիւններ:— Ով ազնիւ միջոցով ինչ և իցէ մէկ բան է ձեռք բերում, ով խնայողութեամբ է ծախսեր անում, նա, անպատճառ, վաղ թէ ուշ կը հարստանայ:

Մի ամենակարևոր խորհուրդ այն մարդկանց, որոնք ցանկանում են հարստանալ.

Փող ունենալն շատ հեշտ բան է միայն այն մարդկանց համար, որոնք գիտեն զործ ածելն:

Եթէ տարեկան վեց ոսկի ունիք գործա-
դրութեան մէջ, դուք կարող էք ձեռք
բերել նրանով մինչև հարիւր ոսկի, եթէ
միայն խղճնտաբար և շատ զգուշութեամբ
գործ դնէք: Ով ամէն օր իզուր տեղուց
մնխումէ 5 կոպէկ, նա տարեկան կը մնիսի
6 ոսկուց աւելի. այսինքն հարիւր ոսկի
գումարի տոկոսիք: Ով օրէկան 5 կոպէկի
ժամանակ է կորսնում, նա իւր ազատ
կամքով նոյնպէս զրկում է իրան հարիւր
ոսկու օգուտից: Ով անգործունէյութեան
մէջ մնալով կորսնումէ օրէկան մէկ մանէ-
թի ժամանակ, նա ոչ թէ միայն զրկվում
է այդ փողից, որ բոլորովին ճիշդ է,
այլ և ծովն է ձգում այն օգուտները, որը
կարող էր այդ ժամանակից շահուիլ, և
որը իւր կեանքի ընթացքում կարող էր
մի նշանաւոր գումար կազմուիլ:

III

Ելի մէկ խորհուրդ

Ով իւր ապրանքը ժամանակով է վա-

ձառում, սովորաբար նա այնպիսի զին է
նշանակում, որը հավասարվում է ապրան-
քի արժողութեանը և թոյլ տուած ժա-
մանակի տոկոսիքին: Այսպէս ուրեմն ով
ժամանակով է ապրանք առնում, նա վճա-
րում է և տոկոսիք. իսկ ով կանխիկ (նա-
զդ) վճարում է փողը, նա տոկոսիքը կա-
րող է ինքն շահացնել: Սրանից երևում է,
որ ժամանակով գնած ապրանքի համար
վճարում են և տոկոսիք: Կնչպէս երևում
է, աւելի ձեռտու է պատրաստի դրամով
առնել, քան թէ ժամանակով. որովհետև
ժամանակով վաճառողը մտածելով, որ իւր
պարտապանը զուցէ և ժամանակին ձշ-
ղութեամբ չը վճարի իւր փողը, որը շատ
անգամ է պատահում, սորա համար նա
աւելացնում է իւր ապրանքի արժողու-
թիւնը:

Կնչպէս տեսնում ենք ժամանակով ապ-
րանք գնող պարոնները աւելի են վճարում,
քան թէ որքան արժէր իրանց գնած ապ-

րանքը.— Իսկ կանխիկ գրամով աւետոյն-
ըր ազատութեան, կամ կարող են ազատուել
այդ աւելորդ ծախսերից (վճարներից):

IV

Ինչ միջոց է հարկաւոր գործ
դնել, որ միշտ գրպանում փող
ունենալ.

Ներկայումս ամէն մարդ գանգատվում
է փողի պակասութեան համար եթէ այդ
պիսի կարոտեաններին կարելի լինէր մի
հնարք ցոյց տալ, որ միշտ փող ունենային, —
իհարկէ— դա շատ բարի գործ կը լինէր.
հենց այս պատճառաւ ետ ցանկանում եմ
ցոյց տալ մի պարզ ճշմարդութիւն, որին
հետեւելով ամէն մարդ կարող է իւր քսա-
կը փողով լիքն ունենալ և առատութեան
մէջ ապրել: Սա շատ հասարակ բան է, և
այս կանոնները իրագործելու համար մեծ
գժուարութիւն չէ հարկաւոր:

Առաջինը՝ ճշմարտութիւնը և աշխա-
տանքը ձեր ամեն գործերում ուղեկից ու-
նեցէ՛ք:

Երկրորդը՝ օրէկան այնքան մխիցէ՛ք,
որ ձեր եկամտքից աւելի քիչ լինի:

Այս կանոններին հետեւելով դուք ձեր
ցրպանը միշտ փողով լիքը կը տեսնէք և
կը դադարէք ամէն վայրկեան աղաղակե-
լուց թէ ամէնք քաղցած ենք: Ձեր պար-
տատէրերը ձեզ չեն չարչարիլ. սովը ձեզ
չի տանջիլ և ձեր շքեղազարդ շորերը
չեն փոխարինուիլ անշուք շորերի:
Այն ժամանակը ձեր կեանքը խաղաղ ու
հանգիստ կը լինի և ձեր սիրտը կը թնդայ
ուրախութենից: Եթէ աշխատէք հետեւ-
լու իմ խորհուրդներին, կը ղիմէք զէպի
բաղդաւորութեան ասպարեզը: Հեռաց-
րէ՛ք ձեզանից տրտմութիւնը, անձնատուր
միք լինել յուսա՛հատութեան և աշխատե-
ցէ՛ք անկախ ապրել: Այն ժամանակը դուք
կը լինիք ազատ մարդիկ. ոչ հարուստնե-

րից կը թաղնուիք, ոչ կըստորանաք նրանց
առջև և ոչ էլ ձեզ այնքան դժբաղտ կը-
կարծէք որովհետև անկախութիւնը, ոչ
թէ միայն մեծ զործերում, այլ և ամենա-
փոքր հանգամանքներում բաղտաւորաց-
նում է մարդու հաւասարացնելով նրան
ամենահպարտ և ամենաազնիւ ու երե-
կի մարդկանց հետ: Ո՛հ, դուք միայն
խոհեմ եղէ՛ք, ձեր աշխատանքը ձեզ միշտ
ճանապարհորդ կըլինի առաւօտուց մինչև
երեկոյ. կ'ազնուանայ ձեր խիղճը.— սրա-
նից յետոյ չը մոռանաք խնայողաբար զործ
դնել ձեր փողերը, պահպանել (յես ձգել)
մի ամենափոքր մասը. այն ժամանակը
միայն դուք կը հասնեք կատարեալ բազ-
տաւորութեան.— անկախութիւնը ձեզ
կարժանացնի զբահի և թաղի, — և այն
ժամանակը դուք մեծահոգութեամբ կընա-
լիք կերպասի շորերի վերայ և առանց
ստորանալու, համարձակ կը դիտէք հա-

րուստ զարդերով զարգարուած վատարա-
րոյ մարդկանց վերայ:

V

Սուլիչ (շուվի)

Ի՛մ կարծիքով, մենք շատ բաներում
կարող էինք բարեւուացնել մեր կեանքը
և հեշտութեամբ տանել մեզ պատահելիս
դժբաղդութիւնները, եթէ միշտ, մեր ա-
մէն մի զործում, զգուշութեամբ վարու-
էինք և թանկ չը վճարէինք մեր սուլիչի
համար. որովհետև եթէ շատերը դժբաղ-
տանում են, այդ իրանց անուշաղբութիւ-
նից և անկանոն կեանք վարելուցն է:
Գուք, իհարկէ, ինձ կը հարցնեք, թէ սրա-
նով ես ինչեմ ուզում ձեզ ասել:— Նս այս
բոպէյիս ձեզ կը բացազրեմ պատմելով մի
անցք այս սուլիչի մասին, որը պատահել
է ինձ հետ:— Մէկ տօն օր, երբ ես դեռ
5—6 տարեկան էի, իմ բարեկամներս ինձ
բաւականին փող նուիրեցին: Ես հենց այն

բոպէսին շտապեցի դէպի խաղալիք ծախողի խանութք. բայց ճանապարհին ինձ պատահեց մի երախայ, որը սուլիչ էր ծախում. նրա սուլիչի ձայնը այնքան ինձ ախորժելի թուեց, որ ես վճարեցի նրան իմ ունեցած բոլոր փողերս, մինչև վերջին կոպէին անգամ: Ուրախացած յետ վազեցի տուն և սկսեցի անընդհատ սուլել, այնքան, որ շատ զզուացրի մեր տանեցւոց: Եղբայրներս և քոյրերս իմանալով, որ ես այդ անպիտան (նրանց կարծիքով) խաղալիքի համար վճարել եմ իմ բոլոր փողերս, հաւատացրին ինձ, որ ես խաբուել եմ:— Իմ վճարած փողերը տասն անգամ աւելի էր սուլիչի արժողութիւնից: Այս բանը ինձ սաստիկ զայրացրեց, մանաւանդ, որ ինձ հասկացրին, եթէ ես չը շտապէի և այնքան անզոյշ չը վարուէի, այնքան փողով ես կարողէի շատ խաղալիքներ առնել. բացի սրանից բոլորն էլ ինձ վերայ ծիծաղում էին. իսկ ես բարկութիւնից (ջիզրու)

լաց էի լինում. այս բանը ինձ սաստիկ տխրութիւն պատճառեց, քան թէ զուարճութիւն: — Այս հանգամանքը ինքը ըստ ինքեան, մի չնչին բան է. բայց այնպէս մեծ ներդործութիւն արաւ ինձ վերայ և այնպիսի մեծ օգուաներ տուեց, որ նրանից յետոյ, երբ ես ցանկանում էի այնպիսի մի չնչին բան առնել, իսկոյն յիշում էի այս անցքը ասելով՝ ինքս ինձ՝ «ես շատ չեմ վճարիլ սուլիչի համար» և այնպէս պահպանում էի ձեռքս ընկած փողերը:

Հասնելով երիտասարդական հասակիս, և կեանքի ասպարեզ մտնելով՝ ես սկսեցի սւշադրութեամբ նկատել մարդկանց բնած զործերը... ես անդադար պառտահում էի այնպիսի մարդկանց, որոնք թանկ էին վճարում մեկ սուլիչի համար:

Պատահելով շատ անգամ այնպիսի մարդկանց, որոնք ձգտւում էին հասնելու մի բարձր պաշտօնի և սորա համար զոհում

էին իրանց ժամանակը, ազատութիւնը և մինչև անգամ իրանց բարեկամներին, ես ինքս միշտ մտածում էի. «այս մարդը թանգ է վճարում իւր սուլիչին համար:»

Արբ մի ուրիշը մանկելով շոայլութեամբ պարապող մի խմբի մէջ, նրանց հետ խօսում ու ժամանակ էր կորսնում, մի և նոյն ժամանակը մոռանում էր իւր սէպհական դործերը, ես ասում էի. «ես նոյնպէս թանգ է վճարում իւր սուլիչին:»

Մի ուրիշ անգամ պատահելով մի ժլատի, որը զբիւրում էր իրան ամենահարկաւոր բաներից, ամէն ուրախութիւններից հեռանում էր ժլատութեան պատճառով, ոչ ծանօթ ունէր և ոչ բարեկամ, և այս նրա համար, որ միայն փող ժողովի, «խեղձ մարդ,» ասում էի ես. «դու ևս թանգ ես վճարում քո սուլիչին:»

Արբ պատահմամբ հանդիպում էի մի մարդու, որ ուշ չըդարձնելով իւր առողջապահական կանոնների վերայ, հետև-

ում էր միայն զգայական զուարճութիւններին և որը խղճի ազնիւ զգացմունքները թողած չէր հողում իւր բարեկեցութեան համար, «ե՛՛՛՛ է քո սխալը ասում էի ես այն ժամանակը. «դու ուրախութեան փոխանակ զժբաղտութիւն ես որոնում և նոյնպէս թանգ վճարում քո սուլիչին:»

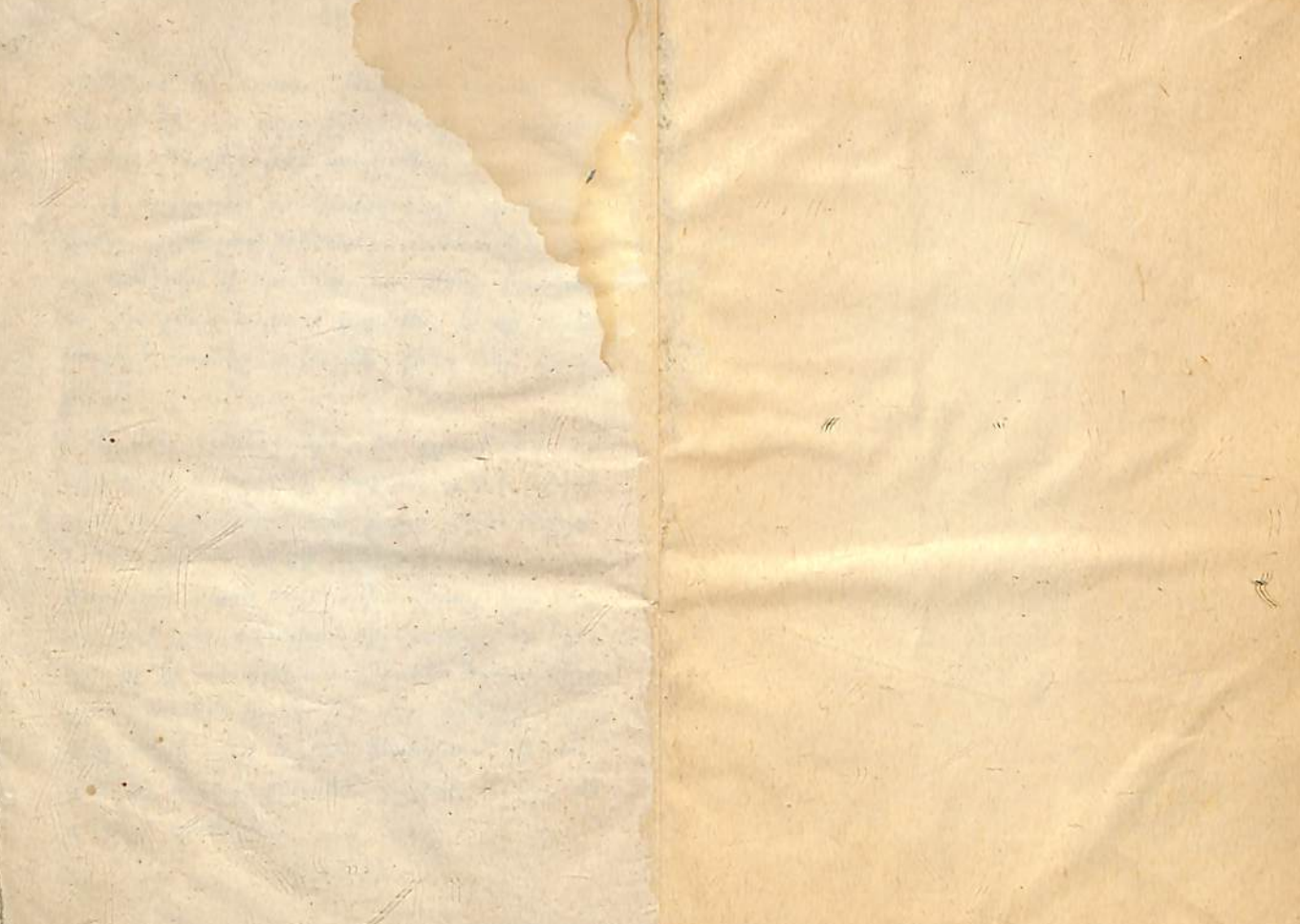
Արբ մէկ ուրիշը՝ ուշադրութիւն չը դարձնելով իւր եկամուտքի վերայ, սիրում էր չափազանց շքեղ զարդարուիլ, կահ ու կարասիք առնել, փայլուն կտաքերով շրջազայել, վերջը իւր պարտքերի թիւը աւելացնելով ընկնում էր բանդի մեջ, «է՛հ» ասում էի ես. «դու ևս թանգ վճարեցիր քո սուլիչին:»

Արբ ինձ պատահում էր տեսնել մի զեղեցիկ, համեստ և խելօք աղջիկ, որի ճակատադիրը ձգել էր նրան մի խիստ և տղետ մարդոյ ձեռք և նա իւր կոպիտ և անբաղաբավարի վարմունքով ամէն ըրպէ

ասնջում էր նրան, «ինչքան ցաւալի է»
ասում էի ես. «այս խեղճ աղջիկը նոյպես
թանգ վճարեց իւր սուլիչին»

Վերջապէս ես համոզուեցի, որ մարդ-
կանց դժբաղտութիւնների ամենամեծ մա-
սը ծագում է նրանից, որ մենք իրակա-
նապէս չենք նայում գործին, և մի շնչին
սուլիչի համար ահագին գներ ենք վճա-
րում:

Այնու ամենայնիւ, ես զգում եմ, որ
այդպիսի մարդկանց հարկաւոր է կարեկից
լինել և չընայելով այն բոլոր հեշտ միջոց-
ներին, որ ես բաղդ ունեցայ ձեզ առա-
ջարկալու, կան և երկրիս վերայ այն աս-
տիճանի գայթազղեցուցիչ բաներ, որ եթէ
նրանք էլ աճրդախօսութեամբ ծախուէին,
չատ կարելի է, որ ես ևս ընկնէի այդ
փորձանքի մէջ և իմ կեանքում մի ան-
գամ էլ թանգ վճարէի որպիսի և իցէ մի
սուլիչի համար:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0343567

